

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

fahs

Forsendelsesomslag med foreningsmeddelelser 4/2024

Stort fremmøde ved foredrag om Søborg Sø

Som et led i samarbejdet mellem forskellige lokalhistoriske foreninger havde FAHS og Græsted Lokalhistoriske forening sammen arrangeret en aften, der blev afholdt på Græsted Kro den 8. oktober.

Over 80 engagerede lyttere var mødt op fra begge foreninger for at høre Ida Dahl-Nielsen, der er projektleder på naturgenopretningsprojektet for Søborg Sø, fortælle om, hvad der sker i det store område mellem Græsted og Gilleleje.

Efter en kort historisk gennemgang om hele udtørringen af søen, gik Ida over til at fortælle om alt det arbejde der er lagt i at få vandet tilbage igen. Formålet er at skabe et helt særligt naturområde og biotop, der både vil være et skønt rekreativt udflugtsmål, men allermest til glæde for dyr og planter – især fugle.

Projektet blev sat endeligt i gang i 2017 og det var imponerende at høre om, i hvor høj grad både lodsejere, lokale jægere, fugleeksperter m.fl. er blevet inddraget i processen.

Planen er, at pumperne kan slukkes i sommeren 2025, og at søen et halvt års tid efter vil have nået sin forventede vandstand, som er omkring 1 meter og dermed skaber helt særlige biotoper. Efter sigende skal især engsnarren se frem til at få sine kræsne kvalitetsmål opfyldt, og så vil vi alle kunne høre dens sære skurrende lyde i området. Den kan så forhåbentlig blande sig med sang og kald fra rørhøg, fiskeørn, trane, klyde og stork – og vi må så håbe, at de igen vil give plads til skalle, sude, aborre, gedde, karpe og vandsalamander.

Der blev fortalt om, hvad vi som mennesker kan forvente i forhold til stier, shelters, gangbroer og parkeringspladser – så der bliver heldigvis også plads til at vi kan tage del i glæderne.

FAHS og GLF takker for en formidabel gennemgang af det spændende projekt, takker alle fremmødte for at støtte op om dagen og håber på flere samarbejder i fremtiden.

**På begge foreningers vegne
Marie Wolter Bertelsen**

*Krogdalshuset ved Tingbakken i det nordøstlige hjørne af Gribskovs Krogdals Vang er en af de snart få forstlige tjenesteboliger, der stadig fungerer som sådan, om end ikke længere som et traditionelt skovløberhus. Historien går langt tilbage, men det nuværende stuehus på blot 67 kvadratmeter er opført i 1893-94. Oprindeligt havde det ståtag, men har nu et trist eternittag fra 1960.
Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2016.*

fahs

Nr. 4/2024

Kulturhistorisktidsskriftudgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund

FAHS

Frederiksborg Amts
Historiske Samfund

Medlemsblad for Frederiksborg Amts
Historiske Samfund. ISSN-nr: 0906-5644

Tilrettelæggelse:

Lars Bjørn Madsen (ansvh. redaktør)
Layout: Lars Bjørn Madsen
Trykkeri: Toptryk Grafisk ApS, Gråsten
FAHS udkommer 4 gange årligt.
Artikler sendes til redaktøren,
kilama@stofanet.dk.

Bestyrelsen:

Margrethe Krogh (formand)
Henrik Bachmann (næstformand, kasserer)
Lars Bjørn Madsen (redaktør)
Lene Falster (sekretær)
Eva Tønnesen
Kjartan Langsted
Marie W. Bertelsen
Lone Hvass

Kontakt til foreningen:

post@fahs.dk
Margrethe Krogh: tlf. 3011 7232
Mail: formanden@fahs.dk
MobilePay: 98283
Kontonr.: reg.nr. 2670, konto 4374709599

Vedr. medlemskab:

Se hjemmesiden eller kontakt Henrik
Bachmann kasserer@fahs.dk
På www.fahs.dk finder man bl.a.
opdaterede oplysninger om udflugter og
foredrag. Følg også foreningens side på
Facebook med nye artikler og billeder.

Forsidebilledet:

*Parti fra Skyllebakken i Frederikssund.
Julepakkerne bringes ud. Fotografi på for-
siden af årsskriftet »Jul i Nordsjælland«,
julen 1949. Koloreret fotografi optaget af
kriminaloverbetjent Kjeld Jørgensen.*

Hvorfor glemmer vi de fine gamle haver?

I 1936 hentede direktøren for Kronborg
Magarinefabrik A/S, N.A. Sørensen, tidens
førende arkitekt, Arne Jacobsen til Helsin-
gør for at lade ham tegne sig et helt nyt hus i
funktionalismens enkle stil på sin nyerhver-
vede grund i Højstrup. Det var en stor grund
på Nordre Strandvej 53, der skulle give
plads til det nye gulstenshus med vindues-
skodder og lavt tag uden udhæng. Frit og
uhindret kom huset til at ligge på den store
græsplæne, hvis sparsomme beplantning af
enkle træer og småbusketter var en del af
arkitekturen. Den store grund med uhindret
udsigt over det blinkende sund var ikke
noget problem dengang, hvor ejendoms-
skat og grundskyld var rimelige størrelser.
Når man kører forbi huset i dag, bemærker
man at et nyt hus er opført klos op ad Arne
Jacobsens bygningsværk, som dermed totalt
har mistet sin karakter. Det er blot et enkelt
eksempel på, at en stor, smuk have blevet
udstykket. Den stedse stigende grundskyld
kræver konstant nye ofre.

Arne Jacobsens bygningsværk blev søgt
fredet i 2001, men Bygningssynet fandt, at
den »bortset fra sin fine, åbne beliggenhed,
ikke på afgørende vis markerer sig blandt
arkitektens byggerier fra 1930'erne«. Uag-
tet denne afgørelse havde bygningen stor
lokal kulturhistorisk værdi, ikke mindst i
kraft af netop sin, af arkitekten bestemte,
åbne beliggenhed. Et vigtigt element i det
kulturmiljø, alt for få har forståelse for.
Siden den første lov om bygningsfredning
blev vedtaget i 1918, er vel noget nær
10.000 bygninger af stor arkitektonisk og
kulturhistorisk værdi blevet sikret for efter-
tiden, men man har beklageligt nok ikke
keret sig synderligt om det kulturmiljø,
bygningen var en uløselig del af. Først i
1979 gav bygningsfredningsloven ved sin
§3 stk. 2 mulighed for en fredning af byg-
ningernes omgivelser, og siden er omkring
70 haver i Danmark, primært i offentlig eje,

Fortsættes side 3 i foreningsmeddelelser

Kapitain Soelbergs Kartoffelmølle ved Sørup

Af Jens Erik Christiansen

Som bekendt stammer kartoffelplanten fra Sydamerika, hvorfra de spanske »terrorister« bragte den til Europa i 1530'erne. I sine hjem-

lande havde den været kendt, dyrket og spist i mere end 6.000 år, men i »den gamle verden« ville man ikke rigtig vide af den. Udbredelsen af kendskabet til og brugen af knoldene skete uhyre langsomt. Der var mange myter og fordomme omkring dem. Nogle mente således, at man blev direkte dum af at spise kartofler, andre at de var årsag til spedalskhed, og i Skotland blev de forbudt, fordi de ikke var omtalt i Biblen.

Heller ikke herhjemme havde kartoffelen et godt ry. En præst på Fyn udtrykte glæde over, at hans sognebørn ikke var så fattige, at de behøvede at spise kartofler. Og en anden fynsk præst skrev i slutningen af 1700-tallet: »Hvorledes at faa Potatos [kartofler] yndet af Bonden er et Spørgsmaal af ikke liden Vanskelighed ... og man kunde maaske lettere indføre en ny Religion end at indføre Potatos.«

Men der var da også fortalere: En

engelsk botaniker anbefalede således unge ægtefolk at sætte tænderne i kartofler, thi de »nærer og styrker legemet og bevirker en heftig sanselig lyst«.

Og den danske professor i landøkonomien, Gregers Begtrup (1769-1841) skrev i sit værk fra 1803, »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« bl.a. følgende som forsvaret for at spise kartofler: (Jeg) »kjen-der et Exempel af en Kolonist, som for 40 Aar siden har nedsat sig ved Fredensborg, og dér ejer en Bondegaard, at denne Mand har bestandig brugt Kartofler til Brød, i det Forhold, til 6 Skæppe Rug tager han 4 Skæppe Kartofler. Denne Mand lever endnu, og har paa en ringe Gaard opdraget anstændig 11 Børn.«

Men vi skal hen til midten af 1800-tallet før kartoffeldyrkning i større målestok var blevet almindelig i hele landet. Frederiksborg Amt havde tidligt indtaget en førerposition på området og ved den første landbrugstælling i 1838 var amtet det suverænt største kartoffeldyrkende amt i Danmark. Nærheden til København og afsætningsmulighederne dér har formentlig spillet en rolle.

Møllejeren

Kaptajn Soelberg (1784-1846) blev født i København og døbt Abraham Engelbrecht Jørgensen. I folketællingen fra 1787 er farens erhverv angivet som kusk, men i tællingen fra 1801 er

Landskab ved Fredensborg med Frederiksyndest i baggrunden. Tegning af Ole Jørgen Rawert 1843. Det kgl. Bibliotek.

han avanceret til theandler. Hvorfra efternavnet Soelberg kommer, mangler jeg oplysninger om.

Det må være gået familien godt, for i 1811 købte far og søn i fællesskab den nu forsvundne ejendom Frederiksyndest i Fredensborg. På et tidspunkt før 1821 erhvervede kaptajn Soelberg også Søaasgaard nær Sørup ved Esrum Sø. Her lod han udstykke og udleje 7 parceller, hvorfra der blev drevet vaske-rier.

Hans kaptajnstitel stammer fra, at han frem til 1827 var kaptajn ved Københavns borgerlige infanteri, men også efter han var udtrådt af borgervæbnin-gen, kaldte han sig kaptajn.

I 1836 nævnes Soelberg som skolepa-tron for både Asminderød og Fredens-borg skoler. For at blive udpeget som skolepatron, skulle man eje mindst 32 tdr. hartkorn i skoledistriktet samt bekende sig til statsreligionen. Soel-berg har altså været en af de helt store grundejere i sognet, måske den største - bortset fra Hans Majestæt Kongen.

Der kan næppe være tvivl om, at Soel-berg i ikke ringe omfang har dyrket kartofler på sine jorder, og på et tids-punkt har han fået den idé, at han måske kunne forøge sin indtjening på kartoffelavlens ved at tilbyde kunderne kartofler i forædlet form. Han bygge-de derfor en kartoffelmølle ved Søaas-gaard.

Kartoffelmøllen

Som det fremgår af kortene øverst

Herover et udsnit af et topografisk kort fra 1857, hvor Søaaugaards bygninger er markeret og navngivet. På udsnittet af Manzas kort over Nordøstsjælland fra 1837 er kartoffelmøllen afsat nord for Sørup og øst for denne Frederiksyndest. Geodatastyrelsen. Under Manzas kort ses et udsnit af det første matrikelkort over Sørup, tegnet af C.W. Balslöv i 1813. Her er Søaaugaards jorder (matr.nr. 1a) angivet med »Kapitain Soelberg« som ejer. På stykket ud mod Esrum Sø var gården og møllen opført.

side 5, lå Søaaugaard og møllen tæt ved Esrum Sø. Der har været brug for rent vand i rigelige mængder til produktionen. Oplysninger om møllen indskrænker sig stort set til et par brandtaksationer. Den blev første gang vurderet til brandforsikringen i 1826, og i taksationsprotokollen står:

»Kapitain Soelbergs Kartoffel-Mølle. En Bygning bestaaende af 15 Fag, 12½

Alen dyb, opført af Egebindingsværk i Fod med murede Vægge og Rørtag, indrettet til Kartoffel Mølle med Hestdrev og Rive, Vadske Maskine, dobbelt Pumpeværk og øvrigt fast Inventarium, en Tørrestue med Hylder, Tørreovn og Skorsteen, en Opgangstrappe til Loftet samt til en Kartoffelkjælder.

Forsvarlig imod Ildsfare og ikke forhen forsikret.«

I det faste Inventarium må bl.a. have indgået nogle store kar til tilvirkning af kartoffelstivelse og formentlig også en kværn og en (slags)sigte til fremstilling af kartoffelmel.

Møllen brændte i 1830, men blev genopført og udbygget med en lille bolig, formentlig til en møllepasser. Indretningen af selve møllen var som før branden. Desuden blev der i nærheden opført en stor kartoffelkælder med kampestensmure.

Produkterne

I Aarhus Stiftstidende for den 20. marts 1827 kunne man læse følgende:

»Et meget almenyttigt Anlæg, til Kartoffelmeels Tilvirkning i det Store [dvs. i stort omfang], er udført i Nærheden af Fredensborg ved Esrum Søe, af Hr. Kapitain Soelberg, i dertil opførte nye Bygninger, paa hans der havende Jorder. Det er, saa vidt vides, det første i Danmark af den størrelse. Kartoffelmeelet er høist fortrinlig til mangfoldige Slags Brug, men formedelst dets vanskelige Tilberedning, ikke hidtil noksom bekjendt og brugt. Finere end det allerfineste Hvedemeel, er det næsten dobbelt saa drøjt; blandet med Hvedemeel indtil 1/3 forøger det dets Behagelighed overordentligt, og bruges, især i Frankrig, uden Vanskelighed saaledes til alle Slags fiint Brød og Kager. 2 Pd. bedste Hvedemeel og 1 Pd. Kartoffelmeel blandet sammen, giver omtrent ligesaameget i Mængde og Vægt som 4 Pd. bart Hvedemeel, og ethvert Bagværk af saadan Blanding holder sig længere velsmagende end af bar Hvededeig.«

Og i Lollands Falsters Stifts Kongelige alene privilegerede Adresse-Contoirs Efterretninger d. 28. december 1827

kunne læses:

»Hr Captain Soelberg ved Fredensborg seer sig nu istand til at tilfredsstille Bestillinger i det Store, saavel af det skjønneste Kartoffelmeel, som fortrinlige Kartoffel-Gryn og bedste Kartoffel-Stivelse, til 8 Mark Repræsentativer pr. Lispund, leveret frit i Kiøbenhavn eller Helsingøer.« [1 lispund = ca. 8 kg.]

Ud fra brandtaksationen kan man i nogen grad beskrive processen i møllen. Kartofflerne er blevet grundigt vaskede med vand pumpet op fra søen for efterfølgende at blive raspet med riven. Maskineriet blev trukket af heste. Derefter har der været to muligheder for viderebehandling: Enten er den raspede kartoffelmasse lagt til tørring og derefter malet på en kværn til kartoffelmel. Hvis der ikke har været en kværn og en sigte på møllen, må malingen og sigtningen af den tørre kartoffelmasse være foregået på en kornmølle.

Eller massen kunne ved hjælp af vand været gået gennem sigter ned i kar. Når den derved sigtede masse havde bundfældet sig blev det ovenstående vand tappet af og massen herefter tørret. Slutproduktet var stivelse, der svarer til det vi i dag kalder kartoffelmel.

Kartoffelmel

Førnævnte Begtrup skriver i 1803, at »En Tønde Kartoffler giver ligesaa meget Meel, som 3 Skp. Rug, [1 skæppe = 1/8 tønde = ca. 17,4 l.] Ved Fredensborg have flere Landmænd brugt Kartoffler malede til Meel, og blandet det med Rugmeel; det har givet meget got Brød ...«

Begtrup refererer desuden til en række forsøg, som lærer og kirkesanger i Hirschholm [Hørsholm], J. S. Peter-

sen, havde udført. Petersen skriver: »I Følge mine Forsøg giver en Skjeppe Kartoffler, skaarne paa Skjære Maskinen, tørret paa Bageovnen, og malet paa Haandqværn 6 Pd. tørret Meel.« Han omtaler endvidere tre forsøg med at anvende dette mel i brød. Det ene beskrives således: »Brødet bestod af 3/4 Pund tørret Kartoffelmeel, et Pund Rugmeel og 2 Pund Vand. (Det) smagte ret got...« Han indsendte sine forsøg til Det kgl. Landhusholdningsselskab, der i 1802 belønnede ham med en medalje og et pengebeløb.

I skovrider Georg Friedrich Sarauws bog, »Topographie over Frederiksborg Amt« fra 1831 oplyses det, at der årligt fra kartoffelmøllen blev afsat 5 á 600 tdr. kartoffelmel. Går vi ud fra kirkesanger Petersens oplysning om, at 1 skp. kartofler giver 6 pund tørret mel, har møllens årlige produktion været på mellem 12 og 15 tons, formentlig noget højere.

Kartoffelstivelse

Begtrup skriver, at man af 1 tdr. kartofler kunne få 2 lispund stivelse, ca. 16 kg.

I 1772 udgav J. K. Trojel, der var kapellan i Vissenbjerg på Fyn, en afhandling om »Kartoflers Avl og Brug«. Heri beskriver han fremstillingen af kartoffelstivelse: Efter kartoflerne var blevet skyllet, blev de revet og omrørt med vand. Massen blev så sigtet i en hårsi (si af hestehår). Pulpen blev brugt som foder, mens den afsiede stivelse blev blandet med rent vand og stillet hen, indtil stivelsen bundfældede sig. Man gentog processen nogle gange med rent vand. Derefter blev stivelsen tørret over ild, og det fine pudder blev til sidst presset gennem sigteflor.

Kartoffelgryn

Kartoffelgryn blev fremstillet ved, at fugtig stivelse blev presset gennem en grov si. Derved blev der dannet små klumper, der gennem rystning blev afrundede og til sidst tørret.

Ophør

I 1844 lod Soelberg stedet omvurdere til brandforsikringen, men nu blev det kaldt »Kapitain Soelbergs Gaard« og ikke »Kartoffelmølle«. Samtidig bortfaldt forsikringen af mølleværket.

Det må betyde, at den var nedlagt. Kartoffelmøllen eksisterede altså kun i 18 år. Hvorfor Soelberg nedlagde sin kartoffelmølle, har jeg ikke kunnet klarlægge.

Det har tilsyneladende ikke været en succesforretning. Måske var produkterne for dårlige, måske var konkurrencen for hård. Det ses af annoncer fra den tid, at udbuddet af især kartoffelstivelse var temmelig stort.

Eller måske var han i pengeforlegenhed, for i februar 1844 sætter han Frederiksyndest til salg og året efter Søaasgaard, der havde rummet kartoffelmøllen.

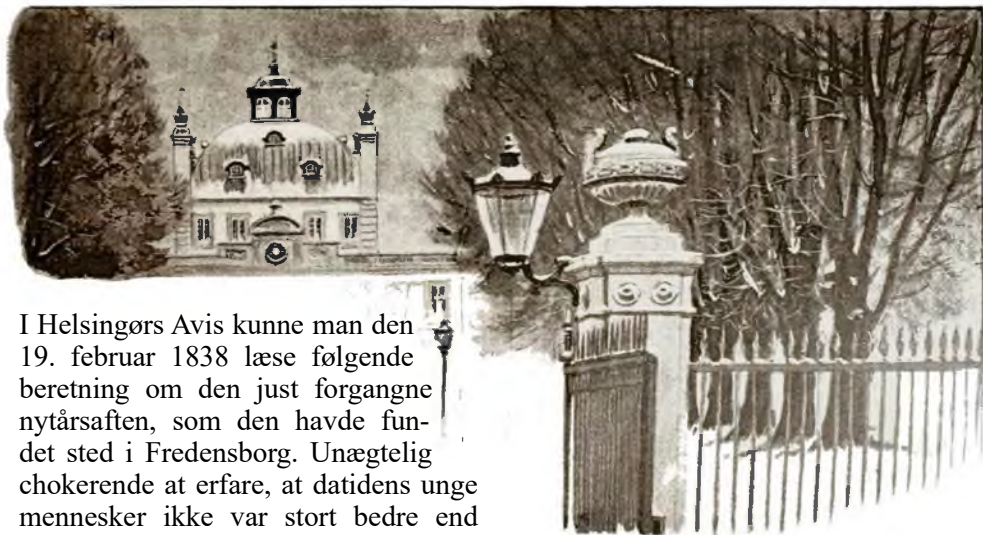
Om gården hedder det i salgsannoncen bl.a.: »... denne fortrinlige gode Eiendom, der er meget fordelagtigt beliggende for Vadsk og Bleeg i det store, en Hørberedningsanstalt eller Kartoffel-, Sukker- og Eddike-Produktion.«

Det har åbenbart knebet med at få solgt ejendommen, for da den i 1851 igen nedbrændte, stod Soelbergs enke som ejer. Soelberg var død i 1846.

Søaasgaard blev genopbygget og omsider solgt i 1855. Den blev nu i en periode anvendt til bryggeri. Gården forsvandt senere.

Nytaarsaften i 1830'erne

- med bulder, brag og ondsindet hærværk

I Helsingørs Avis kunne man den 19. februar 1838 læse følgende beretning om den just forgangne nytårsaften, som den havde fundet sted i Fredensborg. Unægtelig chokerende at erfare, at datidens unge mennesker ikke var stort bedre end nutidens, når det gjaldt disrespekt for andre.

»Som bekendt, hører det i Stæderne til den danske Almues Forlystelser, Nytaars Aften at fortrædige deres Medmennesker, ved enten at skrække dem ved pludselige og voldsomme Skud udenfor Vinduerne, eller ved dundrende at kaste Stene, Skaar af Flasker, Tallerkener eller Potter mod deres Porte og Dørre.

Paa Fredensborg, en Slotsby med henved 700 Mennesker, og hvori aldeles ingen Politi-Øvrighed findes, er, som følge heraf, ovennævnte Pøbelfornøielse altid bleven drevet med Iver; men ingensinde har den været meer stormende end sidste Nytaars Aften. Man nøiedes ikke med at skyde udenfor Vinduer, men satte Geværpiberne ind imod dem, hvorved Ruderne, ved Luftrykket, Sprang, saa at der paa en

stor Deel fredelige Medborgeres Huse fandtes en betydelig Mængde sønder-skudte Ruder, der skingrende fore ind i Stuerne. Og hvor saare let kunde ved denne Skyden en Forladning ikke flyve op paa et Straatat, hvorved Huset naturligviis afbrændtes. Paa den rædsomste Maade sloges endvidere store Stene mod Porte og Dørre, for at beskadige dem, hvilket hist og her ogsaa lykkedes; ja en fredselkende Mands Dør, der var indsat sidste Sommer, og havde kostet 36 Rigsbankdaler, sønder sloges aldeles, og igjennem den saaledes ituslagne Dør kastedes Kar, fyldte med Excrementer, ind i Huset. Hvad der imidlertid satte Anmelderen i endnu større Forundring, end denne Pøbeladfærd i Byen, hvor der, som sagt, ingen Politi-Øvrighed findes, var, at han Dagen efter, ved at aflægge et

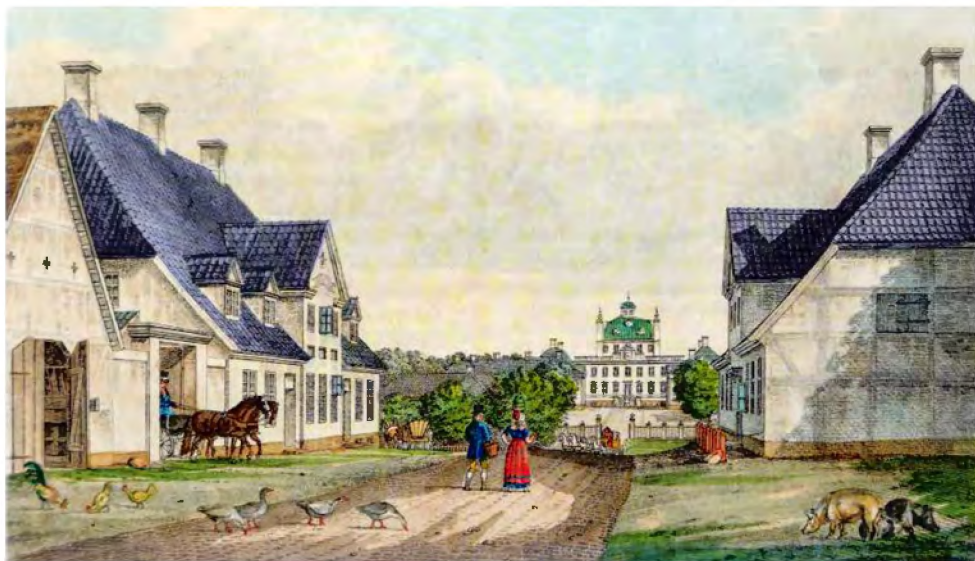
Besøg paa Slottet, fandt i hele Indgangen og udenfor en Slotsbeboers Dør tæt ved samme en saadan Mængde Potte-, Tallerken- og Flaskeskaar, at han bogstaveligen maatte vade igjennem dem. Paa Forespørgsel, hvo der havde udøvet denne pøbelagtige Handling, underrettedes han derom, med Tilføiende, at man, i ganske korte Mellemlum, fra Kl. 6 1/2 omtrent indtil Kl. 11, ja derover, var vedbleven at slaa det, der laa i Gangen paa Slotsbeboers Dør, hvilket hørtes af alle tilstædeværende Beboere her i Fløien, samt at Enhver, der ønskede at vide, hvem Slotsbeboeren havde see at gjøre det, kunde af ham vorde underrettet derom.«

Nok havde Fredensborg ingen politiovrighed dengang, men borgerne i en købstad som Helsingør med en årvågent politimyndighed skulle så sandelig heller ikke føle sig helt sikre nytårsaften. Det ved vi fra herredsfoged Ole Lund, der i muntrede sig i 1880'erne med at skrive om sin barndoms Hel-

singør i perioden 1800-1830, og hans beskrivelser er en så vigtig kilde til forståelsen af dagliglivet dengang, at han tit og ofte har været citeret. Lunds mindre kendte beskrivelse af nytårsaften i 1830'erne giver os endnu et herligt - eller snarere overraskende - tidsbillede fra datidens nytårsfejringer. »I hine Dage endte og begyndte man Aaret ved at skyde det gamle Aar ud og det nye ind Kl. 12 om Natten, og mindre kunde man da ikke gjøre. Der var da ogsaa i min Barndom og Ungdom en saadan Skyden med Geværer og Muskedonnere og en saadan Kasten med Raketter og Sværmere for Porte,

Der er ikke så megen jule- og nytårsstemning over dette sommerbillede fra Slotsgade i Fredensborg, tegnet af H.G.F. Holm i 1830'erne, men det giver et godt indtryk af byen med dets huse, folk og fæ langs gaden på den tid, hvor nytårsløjerne beskrives. Fra værket Sjællands yndigste Egne, udgivet 1838.

Vignetbilledet side 8 illustrerer vinteren 1873.

Gadedøre og Vinduer, at det just ikke var saa ganske sikkert at passere Gaderne efter Klokken Ni, og Politiet og dets faa Betjente fulgte den priselige Regel at holde sig indenfor de lukkede Døre og nyde deres Aftensmaaltid i Familiens Skjød. Lige saa lidt saa man noget til Vægterne, der holdt sig tilbagetrukne i deres Kjælderhalse, hvoraf der var forbausende mange, og jeg tror ikke en Gang,

at de krøbe frem fra deres Skjulesteder for at gjøre deres Timeraab. Naturligvis blev Skydningen og Larmen stærkere og stærkere, alt som man nærmede sig Midnatstimen, saa at det, naar man saa henad Gaden fra et Vindue, i enkelte Øieblikke saa ud som hele Gaden var et Ildhav, hvorigjennem der lød høie Salver.

Det er altid forekommet mig, som det gamle Aar dog fik Broderparten af al den megen Skyden og Larmen; maaske var Grunden dertil, at man ikke havde været rigtig fornøiet med dets Gaver. Forøvrigt vedblev Skydningen, saa at sige, til Dagen brød frem, om den end henad Morgenstunden tog betydeligt af. Langt tidligere paa Aftenen, saasart det var blevet mørkt, indskrænkede Spektaklet sig til, at man slog Potter eller Potteskaar paa Venners og Bekjendtes Døre, og man havde da gjerne en Hø- eller Halmmaske for Ansigtet for ikke at blive kjendt. Blev man greben, hvad undertiden skete

Vinterstemning i Karmeliterhusets gård i Helsingør dengang bygningen fungerede som fattighus. Akvarel af Carl Nielsen 1895.

med Villie, maatte man ind, og trakteredes enkelte Steder med Mjød eller Sekt og Kager og Pebernødder, men paa andre Steder kunde man vente sig en ubehagelig Straffetale, fordi man fandt en Fornøjelse i at skamfere andre Folks Døre.

Denne eiendommelige Skik, der vistnok endnu er i Brug overalt baade i By og paa Land, men i betydelig Aftagende, maa vel nærmest betragtes som en spøgende Maade at bringe Hilsen paa; men den anvendtes ogsaa, og det i meget forhøjet Grad, mod en eller anden Borgermand, som ikke var afholdt; han kunde vente sig et ordentligt Bombardement, og han maatte være glad, naar han ikke om Morgenen fandt sin Indgangsdør aldeles skamferet. Jeg mindes saaledes en Spækhøker, der boede i Bjærgegade, som ret var Skive for Ungdommens Kaadhed, og han kunde da ogsaa altid udenfor sin Dør finde et lille Læs Potteskaar.«

En købstadsborgers daglige færden i Helsingør og Nordsjælland i første halvdel af 1800-tallet

af Maria Rehling Refer

Børge Reiersen Lund (B.R. Lund), som levede hele sit liv i Helsingør fra sin fødsel i 1784 til sin død i 1858, efterlod sig en samling papirer, som er bevaret til i dag. Papirerne repræsenterer fire forskellige genrer: en slægtsbog, en dagbog, 7 breve og en selvbiografi; dertil kommer en familieselhuet, en skydeskive og et færgelaugsskilt. Det samlede kildemateriale, som har såvel personalhistorisk som kultur- og lokalhistorisk værdi, er nu udgivet på Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie med titlen: Børge Reiersen Lund – En borger i Helsingør 1800-1850 og hans efterladte papirer. Bogen giver et levende samtidigt billede af en borgers familieliv, arbejdsliv og livssyn og af de begivenheder, der udspillede sig i købstaden Helsingør.

Der kan anlægges uendelig mange historiske perspektiver på et sådant kildemateriale, og der kan gennemføres lige så mange analyser. I denne artikel vil jeg alene henholde mig til B.R. Lunds dagbog nedskrevet dag for dag fra 8. oktober 1838 til 31. december 1839 for at undersøge hans færden i og omkring Helsingør, og på de ture og

rejser, som førte ham rundt i Nordsjælland og helt til København i løbet af godt et år. Spørgsmålet er altså: Hvorfor, hvordan og hvor vidt omkring færdedes en borger som B.R. Lund til daglig i 1. halvdel af 1800-tallet?

Rejseaktivitet og samfærdsel i perioden

I første halvdel af 1800-tallet var rejseaktiviteten i Danmark ikke ubetydelig. Kunstnere og sønner af velstillede familier drog på dannelsesrejse til Sydeuropa, og de tog tillige på fodrejse i det danske landskab; håndværkersvende drog på valsen i Europa, og søfolk sejlede på verdenshavene. Der findes mange historiske kilder til belysning af disse udenlands rejseaktiviteter, ikke mindst i form af kunstnernes rejsedagbøger og kunstværker. For den store del af befolkningen, som udgjordes af bønder, håndværkere og handlende, var rejseaktiviteter derimod begrænset til hjemstavnen og til mindre ture og rejser indenfor landets grænser. Denne indenrigs samfærdsel er langt sjældnere belyst i de historiske kilder, hvilket gør B.R. Lunds dagbog interessant. I henseende til samfærdsel var Helsingør privilegeret, idet byen, udover

Færgebåd fragter besætningsmedlemmer fra det opankrede skib ind til Helsingør. Udateret akvarel. Privateje.

transport til lands, havde direkte adgang til transport til vands. Til lands foregik transporten som i resten af landet til fods eller med egen eller lejet hestevogn, eller man benyttede postvognen, som også medtog passagerer. Postvognen kørte ruten København-Helsingør ad Kongevejen, som var blevet anlagt i årene 1779-1793, og som afløste ruten ad den oprindelige Strandvej langs kysten, som var vanskelig at vedligeholde. Fra 1804 afgik postvognen 2 gange dagligt om sommeren og en gang dagligt om vinteren, og turen tog ca. 7 timer incl. ophold for at bede hestene undervejs. Togdriften København-Helsingør blev først etableret i 1864, 6 år efter B.R. Lunds død – og 17 år efter den første jernbane i Danmark var blevet anlagt mellem

København og Roskilde i 1847.

Til vands foregik transporten med færgebåde, hvis man skulle til Helsingborg eller til en af kystbyerne langs Sundet. Med dampskibets ankomst til Helsingør, gjorde moderniteten sit indtog. Allerede fra 1819 blev dampskibet Caledonia, som til daglig sejlede ruten København-Kiel, benyttet i Sundet til lystture på sommersøndage. Men først i 1843 kom der regelmæssig dampskibstrafik på Sundet dels Helsingør-Helsingborg, dels Helsingør-København. Hvis man havde fjernere destinationer som mål, kunne man forhyre sig på et af de store skibe på rheden.

B.R. Lunds færden

En almindelig købstadsborger som B.R. Lund kom aldrig udenlands, når bortregnes de svenske kystbyer. Han færdedes primært i og omkring Helsingør, som på den tid var en købstad med ca. 5.000 indbyggere. Han var født i Svingelen 5, boede som barn og ung i

Strandgade 41, og etablerede sig som brygger i Stjernegade 17. Han kendte hver en krog af byen, som strakte sig fra Kronborg mod Nord, havnen og Øresundstolden mod øst, Svingelpor-ten mod syd, kirkegården og overdre- vet mod vest, mens byens to kirker og øvrige institutioner lå spredt indenfor bygrænsen.

Selvom B.R. Lund levede en stor del af sit liv indenfor bygrænsen, skal det vise sig, at han kom relativt vidt omkring i sin daglige færden. Han var søn af en færgemand og var derfor forudbestemt til at blive færgemand, eftersom erhvervet gik i arv fra far til søn. Som færgemand skulle man fragte gods og mandskab til og fra de store skibe, der lå til ankers på rheden for at klarere, dvs. betale told af de varer, ski- bet medførte. Dertil havde færgemæn- dene privilegium på personoverfarten til Helsingborg. Endvidere havde de retten til at fiske ankre, som var tabt eller kottet af sejlskibene, når de forlod Helsingør. Endelig kunne færgemæn- dene tilbyde deres hjælp, når skibe var gået på grund og skulle bringes flot eller bugseres.

I 1804 havde B.R. Lund som 20-årig etableret sig som færgemand, og i 1806 giftede han sig. Men allerede året efter sejlede englænderne som bekendt af sted med hele den danske flåde. En af mange konsekvenser heraf var, at færgemandserhvervet gik i stå. B.R. Lund måtte derfor se sig om efter et andet erhverv, og da hans svigerfamilie var bryggere, var det oplagt for ham at slå sig ned som brygger og bræn- devinsbrænder. I 1809 erhvervede han derfor brændevinsgården i Stjernegade 17 og vandt borgerskab som brygger og brændevinsbrænder. Færgemand-

serhvervet kom imidlertid langsomt på benene igen; i 1821 fik B.R. Lund igen en færgebåd, og han havde nu to erhverv at ernære sig og familien ved. Til begge erhverv havde B.R. Lund karle til at arbejde for sig, men han var selv dagligt til stede for at lede og fordele og deltage i arbejdet såvel i havnen som i brænderiet. Dertil kom markarbejdet, idet der skulle skaffes råstoffer til brændevinsproduktionen. Disse erhverv var i høj grad bestem- mende for B.R. Lunds daglige færden, men fritiden gav også anledning til ture og mindre rejser. I det følgende skal der gives eksempler hentet fra dagbo- gen 1838-1839 på B.R. Lunds færden i og udenfor Helsingør.

BR Lunds færden som brændevinsbrænder

Som brændevinsbrænder skulle bræn- deriet i Stjernegade 17 dagligt tilses, men selve arbejdet i brænderiet havde B.R. Lund bryggerkarle til. Det kunne ske, som det var tilfældet i september 1839, at apparatet til brændevinspro- duktionen gik i stykker og måtte bringes til reparation. Den 15.9.1839 beret- ter B.R. Lund: "I Dag kørte Pael Niel- sen min Pande til Brede Kobberværk for der at forbedres, men som ved at adskille denne ikke kunde skee, hvor- for jeg maatte bestille en ny Pande". I dette tilfælde rejser han ikke selv afsted men sender en af sine karle til Brede værk, og da den nye pande er kommet hjem, beretter han: "Søndag den 29. var vi meget beskæftiget med at ind- sætte den nye Pande og alle Folkene maatte være behjælpelig med samme." Som brygger og brændevinsbrænder var man forpligtet på selv at tilveje- bringe de fornødne råstoffer til pro-

duktionen, dvs. kartofler og byg, for at grundlaget for at brødføde befolkningen ikke skulle undergraves. Det betød, at B.R. Lund i årene 1810-1820 måtte tilkøbe sig jordlodder til dyrkning. Disse lodder lå dels indenbys, blandt andet ved Kongens Have ved Marienlyst Slot, dels udenbys på overdrevet vest for byen, hvor han også byggede sig et hus. Her dyrkede han foruden kartofler og byg til produktionen, også havre, rug, hør og kløver samt grøntsager og frugt. Desuden havde han får, kalkuner, ænder og høns og dertil heste som trækdyr. Endelig gravede han tørv i sin tørvemose til brændsel. Familien var således delvist selvforsynende.

Typisk kulturlandskab på B.R. Lunds tid. Motivet er hentet i egnen ved Fredensborg. Maleri af Dankvart Drejer ca. 1840. Privateje.

Markarbejdet gjorde, at B.R. Lund dagligt færdedes på såvel indenbys som udenbys lodderne. Den 3.7.1839 beretter han: "Vi hyppede i Dag første Gang Kartoflerne ved Kongens Have". Den 5.9.1839 var han på sine udenbys lodder og beretter denne dag: "jeg var lidet ude ved mit Huus og havde den Ubehagelighed at Ræven tog 5 Ænder og en Kalkun hvoriblandt de to Spanske, som Galschiøt havde foræret mig. Aarsagen dertil var at de blev for længe ude om aftenen, da vi var beskæftiget i Haven med Arbejde."

BR Lunds færden som færgemand

Som færgemand blev B.R. Lunds færden udvidet. Han kom naturligvis dagligt i havnen, hvor bådene sejlede i pendulfart til og fra de store sejskibe, som lå for anker på rheden. Det var også i

havnen, han tog bestik af vindstyrken, som var afgørende for den takst færgemændene kunne tage for deres arbejde. Fra B.R. Lund i 1836 blev valgt som oldermænd for færgelaugene, havde han tilmed sit tilholdssted på færgelaugets kontor, som også lå i havnen. Her holdt han regnskab med færgeturene, og her modtog han besøg, skrev breve osv. På kong Frederik 6.'s fødselsdag den 28.1.1839 skriver han: "Vi drak hans Majestæt Kongens Skaal inde på Færgelaugets Kontoir".

Som færgemand og oldermænd kom B.R. Lund også videre omkring. Det gjaldt ikke mindst til fiskelejerne i Nordsjælland, bl.a. Nivaa, Sletten, Hornbæk og Gilleleje, men også byer på den svenske kyst, bl.a. Kullen, Viken og Skanør. Turene hertil havde som oftest til formål at bringe grundstøtte skibe flot eller at indkøbe nye færgébåde. Den 2.5.1839 beretter han: "I Dag var jeg med nogle flere vist ned bag Kullen for at see om vi på Foreningens Vegne kunde bringe en Norsk Brig flot, men da den stod saa høyt oppe paa Grunden, matte vi opgive Forsøget". Og den 16.12.1839 noterer han: "I Dag var jeg nede på Viken i Færgelaugets Anliggende".

B.R. Lund kom naturligvis også til Helsingborg. Som oldermænd repræsenterede han færgelaugene ved finere besøg i byen. Da Bertel Thorvaldsen besøgte Helsingør i juli 1839, tilbød han således Thorvaldsen en overfart til Helsingborg. Den 9.7.1839 skriver han: "Jeg var oppe og hilse paa Konferentsraad Thorvaltzen og tilbød ham Laugets Befordring for Helsingborg, som han modtog til næste Dag den 10., der blev begunstiget med Nordlig Vind og smukt Veir, saa at Tilbagereisen gik meget

hurtig". Som oldermænd maatte B.R. Lund til tider helt til København. Det skete blandt andet, når han var i audiens hos kongen i færgelaugets anliggende, for eksempel for at forhandle færgetakster. Den 29.8.1839 kørte han til København over Frederiksborg: "den 29. var Veiret overmaade smukt og jeg glædede mig ikke alene derover med min Reise til Frederiksborg og Kjøbenhavn". Det vides dog ikke, hvad hans ærinde i København var på den tur.

B.R. Lunds færden i forbindelse med markedsdage

At deltage i markedsdage lå i semi-sfæren mellem arbejde og fritid. På markedet kunne man stifte nye bekendtskaber og pleje dem, man allerede havde, og man kunne forsyne sig med varer og tilmed have en forlystelsestur med familien. Som helsingoraner var det oplagt for B.R. Lund at deltage i de årlige markedsdage i Frederiksborg og Helsingborg foruden i kvægmarkedet, som afholdtes udenfor byen. Den 26.6.1839 beretter han: "Vinden vestlig med tyk Luft, men mildt og smukt Veir der forskønnede Markedsdagen i Frederiksborg, hvor en stor Deel her fra Byen var henreiste, hvilket gav sig til kende ved de mange Vogne der om Aftenen kom tilbage". Den 16.7.1839 noterer han: "Vinden N. og smukt Veir, og jeg besøgte saaledes Helsingborg Marked, hvor jeg kiøbte nogle smaa Sager". Og den 22.10.1839: "det luftede frisk af samme Vind, men det vedblev med tørt Veir der saaledes begunstigede Quægmarkedet i Dag."

B.R. Lunds færden i fritiden

I fritiden færdedes B.R. Lund primært i og omkring Helsingør og gjorde kun

B.R. Lunds skydeskive fra 1820. Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab.

enkelte afstikkere længere væk. Han kom i klubberne, i kirken, spadserede og var på besøg hos familie og bekendte.

B.R. Lund tilhørte byens bedre borgerskab og kom derfor i Øresundsforeningen, som lå på hjørnet af Sophie Brahesgade og Hestemøllestræde. Her udvekslede man efter endt arbejdsdagens begivenheder over en punch og et spil kort, og her mødtes man til teaterforestillinger, koncerter og juleballer. Den 27.12.1838 var det dog ikke ham selv, men et par af hans døtre og svigersønner, der var til julebal i Foreningen: "Om Natten var Caroline og Frede med Galschiøt og dennes søster til Julebal i Foreningen, hvori G. Rehling tillige deltog med flere fra Galschiøts Huus."

Som del af det bedre borgerskab var B.R. Lund medlem af Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab, som havde skydebane og skydelokale uden for Svingelporten. Her var han dommer ved fugleskydningen i 1820 og fik i den anledning malet en skydeskive. Skydeselskabet afholdt også selskabelige sammenkomster. Den 17.7.1839 beretter han: "Aftenen var deilig og det gik muntert på Skydebanen hvor de med Fugleskydningen tillige profiterede af det smukke Veier".

B.R. Lund, som gennem mange år var kirkeværgen ved Sct. Olai kirke, gik jævnligt til gudstjeneste. Det blev til 10 gange i løbet af dagbogsperioden. Den 1.1.1839 beretter han: "den 1. Januarii blev St. Olai kirke efter en betydelig Forandring og Forbedring med samme,

igen for første Gang aabnet for Guds-tjenesten der blev bivaanet af saa stor en mængde Mennesker, saa at Kirke var aldeles proppfuld."

Spadsereturene foregik i eller nær selve byen. Den 3.3.1839 var familien først i kirke, og B.R. Lund beretter: "efter at forlade Kirken spadserede vi i Kongens Have", dvs. parken ved Marienlyst Slot. Den 18.7.1839 noterer han efter et besøg hos broren Thor Reiersen Lund, som var møller ved Thors mølle syd for Svingelporten: "Vi glædede os alle ved det overmaade smukke Veier og paa vores Hjemvej gik vi de tvende paa Skydebanen anlagte Afveige rundt". Køreturene i egen vogn gik ofte til familiens hus syd for byen. Den 1.7.1839 noterer han: "Vi var ude at køre en Tour med Hr Stengaard og spiste til Aften ved vores Huus". Om vinteren hændte det, at han kørte i kane. Den 23.2.1839 noterer han: "jeg kørte enkelt i Kane", dvs. at han kørte en kanetur alene. Familien var et centralt omdrejnings-

punkt i tiden, og familiebesøg var hyppige. B.R. Lunds nærmeste familie var: datteren Ane Christine og svigersønnen O.E. Galschiøt, som var skibsklarer i Strandgade 91; broren Thor Reiersen Lund, som ejede Thors mølle syd for byen; den vordende svigersøn Gerhardt Rehling, som studerede i København; svogeren kaptajn A.F. Stricker, som en periode ejede Havnsø mølle og niecen Charlotte Amalie og hendes mand Lud. Christian Kiærboe, som var møller ved Cathrine mølle i Helsingør. Den 21.11.1839 beretter B.R. Lund: ”Vi var om Aftenen nede hos Galschiøt, i Anledning af Rikke Strickers Geburstid, og spiste første Gang i den nye Stue, Madam Schmidt var i Selskab med os tillige med B. og G. Glørfelt”. Den 18.7.1839 skriver han: ”om Aftenen var vi i Selskab hos min Broder, hvor vi ligeledes tømte et Glas for Ottos Fremtids Held”. Og den 18.4.1839 beretter han: ”Vi spiste efter Indbydelse til Aften hos Kiærbos i Forening med Frue Wüllich og blev, da Veiret var meget slemt, kiørt Hiem.” Bekendtskabskredsen - som talte mange af byens spidser - frekventerede B.R. Lund primært i Helsingør. Den 17.4.1839 skriver han: ”jeg var samme Dag inviteret til Middagsselskab hos Etatsraad Stenfeldt, hvor den nye Øresunds Tolddirektør tillige med Amtmanden spiste til Middag”. Bekendtskaber førte ham imidlertid også udenbys. Den 14.10.1839 gælder det et dødsfald: ”jeg blev i Dag underrettet om at M. Petersen i Frederiksborg var død i Løverdags, der forvoldte mig et dybt Indtryk”, og den 18.10.1839: ”jeg var i Dag i Frederiksborg og fulgte M. Petersen til sin Begravelse”. En planlagt tur til familien Wüllich i Øverød

måtte 30.6.1839 opgives pga. regn. Han skriver: ”Søndagen den 30. begyndte Dagen med nordlig vind stille og Regn, og vi maatte saaledes opsætte Reisen der var bestemt til Øverød for at besøge Frue Wüllich med Familie, det vedblev med Regnen til hen imod Aften”. Vejret var bestemmende for turenes udfald.

De her udvalgte citater fra dagbogen viser, at B.R. Lund såvel gennem sine erhverv og tillidshverv som i sin fritid kom ganske vidt omkring ud fra sin samtids målestok. Udover at færdes overalt indenfor bygrænsen kom han som færgemand også dagligt i havnen, på Helsingør rhed, til de mange fiskelejer langs Sjællands nord- og østkyst og til byerne på den svenske kyst. Som brygger og jordbruger kom han dagligt på Helsingørs indenbys- og udenbys jordlodder. Han havde jævnlige ærinder i Frederiksborg og kom ind imellem til Øverød og så langt som til København. I vore øjne var B.R. Lunds færden yderst begrænset. Han levede endnu i den gamle verden på overgangen til moderniteten. Dampmaskinen og siden elektrificeringen skulle komme til at revolutionere transportmidlerne med hensyn til effektivitet, hastighed og distance. De moderne samfærdselsformer skulle med tiden dog også vise sig at få voldsomme omkostninger. I dag er menneskets færden blevet global og næsten uindskrænket. Vi flyver gladelig på weekend til N.Y., på oplevelses-safari i Sydafrika og forretningsrejse til Shanghai. Men ubekymrigheden herved er ved at erodere i takt med bevidstheden om det klimaaftryk, som vores samfærdsel sætter på kloden. Kun en ny- og omtænkning af vores færden synes at kunne forhindre en total destruktio-

Nordsjælland Rundt

Da Øresund var spadseregang

Den 16. februar 1838 kunne Helsingørs Avis berette om den levende samfærdsel over det tilfrosne Øresund med Sverige:

»Fra svensk Side er det imidlertid ikke blot Helsingborgs Beboere, som benytte dette sjeldne Communicationsmiddel, men ogsaa Bønderne paa nogle Miles Omkreds, og selv i de Dage, da det faldt ind med Tøveir, saae man adskillige af disse passere over Isen. Øresundet, der til anden Tid af Aart udfordrer egen Kyndighed og egne Midler for at befares, er nu begge Grændsebyers stærkt besøgte Spadseregang, der efter en Times Forløb bringer En i Samqvem med Mennesker, som tale andet Sprog, have andre Sæder og staae under andre Love og Regjering, paa faa Timer fuldender man en Udenlandsreise uden Pas, uden Bekostning og uden synderlig Anstrængelse. Der

er noget særdeles interessant ved denne ugenerte Forbindelse mellem Naboefolk, og vi bringes her atter i Tankernes Løb til taknemmeligen at mindes de Mænds Fortjenester, som bevirkede en betydelig Lettelse i Communicationen imellem Helsingør og Helsingborg paa den tid, da Forholdene ere de sædvanlige.«

LBM

Ungarsk jul

1956 var året, hvor mange ungarske flygtninge kom til Helsingør. 26 af disse var indkvarteret på Stauninggaarden på Gl. Hellebækvej og skulle prøve at holde dansk jul. Herom fortæller avisen Helsingør Social-Demokrat: »I de sidste dage har ungarene smykket lokalerne og pyntet juletræ, og det var pudsigt at se den fremmedartede farvesammensætning, de finder rigtig til julen, siger bestyrer Viggo Laue. Menuen for julemiddagen i aften er sammensat i samarbejde med ungarenes tillidsmænd. Der startes med ungarsk vinsuppe, derefter serveres dansk risengrød, flæskesteg og til sidst lagkage med chokoladeglasur. Desserten skulle have været

Tidsskriftet »Hver 8. Dag« bragte i sin tid dette billede, der viser det helt isdækkede Øresund i februar 1895. Vinteren dette år bød på meget hård kulde, ned til 27,3 grader i februar, og det gav anledning til denne usædvanlige vandretur over Sundet, der kunne være foregået i 1838.

æblekage, men det kan ungarene ikke lide. Specielt bryder de sig ikke om flødeskum. De synes det er noget frådseri, og havde de fået serveret risengrød, kogt på mælk, da de kom hertil, ville de heller ikke have spist den. Hjemmefra kender de kun risengrød kogt på vand og med dampede risengryn. Efter middagen danses om juletræet til tonerne af danske og ungarske julesange, og der uddeles gaver og godter. Adskillige har betænkt ungarene med en hilsen til julen. Bl.a. er man i stand til at give hver en skjorte og undertøj m.m., og der bliver også cigaretter og tobak. Det sidste kniber det dog noget med, og skulle der være nogle, der kunne tænke sig at glæde ungarene med en tobakshilsen, er man meget velkommen til det. Ungarene er ikke vant til at festligholde juleaften, men derimod juledag, hvor de får julefrokost på dansk manér - men ekstra krydret!« **LBM**

Lidt om Præstevejen mellem Maarum og Græsted

»Præstevejen« hed før i tiden blot Maarumvej. Det var den eneste farbare vej mellem Græsted og Maarum.

I starten af 1940'erne anlagde man Ny Maarumvej fra Græsted Skovhuse til Maarum, gennemskærende Græsted Overdrev, Skovbjørstrup og Harager Hegn.

Dermed blev den gamle vej nu omtalt som »Gammel Maarumvej«. Det ses fx på en byggeansøgning fra 1968, hvor adressen angives som Gl. Maarumvej. På dette tidspunkt havde man endnu ikke officielt fastlagt alle vejnavne eller tildelt husnumre til huset på landet. Det skete først 1972, da man indførte postnumre i de nysammenlagte kommuner. Man ikke ved i denne forbindelse, at man blev enige om at give den gamle vej et bedre navn – og det blev så til »Præstevejen«. Årsagen er højst sandsynligt, at Græsted og Maarum kirke havde været et fælles pastorat i mange år, og det derfor var den samme præst, der skulle betjene begge kirker. Han skulle altså rejse en del mellem de to byer – ad

den eneste reelle farbare vej. Som dermed endte med at hedde Præstevejen.

En tilladelse til at opføre en transformatorstation ved Præstevejen 120 i 1973 viser, at vejen nu kaldes Præstevejen.

Marie Bertelsen

Historien om »Tjim -Tjim« et gult Gespænt

Amtmand Kay Ulrich, Frederiksborg Slot fortalte i julen 1947 til årsskriftet »Jul i Nordsjælland«, hvorledes man fejrede julen i familien:

»Vi fejrer Julen, som andre Godtfolk gør det her i gamle Danmark; vi fejrer den indenfor de nu engang fastlagte, festlige Rammer med deres dejlige Blanding af det nyttige (Risengrøden eller den Surrogatgrød, som lægger Bund, og som Tiderne og Julemandelen nu engang nødvendig-gør), med det behagelige (Gaasestegen). Blandingen af det højtidelige, om end ikke altid lige kunstnerisk fuldendte (Afsyngning af de skønne, gamle Julesalmer), med det forunderlige (et straalende Juletræ), og med hele det Spil af barnlig Glæde ved at give og lige saa umiddelbar Glæde ved at modtage, som giver Julegaver og deres Uddeling deres særegne Præg. Dertil kommer den Islæt af Familietradition, som de fleste Familier jo ogsaa gennem de skiftende Tider har udviklet og ladet gaa i Arv fra Generation til Generation.

I vor Familie har det nu taget den Form, at en af de ældre fortæller de andre - skønt naturligvis særlig henvendt til Børnene - en lille Historie for at fylde den for Børnene saa uendelig lange og vanvittig spændende Tid mellem Middagsmaden og det Øjeblik, da Træet bliver tændt. Historien hedder »Tjim-Tjim« og stammer fra Slægten Kemp, min Bedstemoders Familie, som boede i Island (Vestmannaeyjar). Kærnen i Historien er den, at en skønne Juleaften opdagede en af Familiegaardens Karle en skibbruden Kineser, som i nogen Tid havde søgt at opretholde Livet i en af de Kostalde, der laa paa en til Gaarden hørende Ø nær

Parti fra Lystrup Skov med Slangerup Kirke i Baggrunden. Tegning af Erland Gribso 1947.

Legenders Overlevering og Levedygtighed, deres Nøjagtighed og Unøjagtighed - en Blanding saa festlig og spændende som selve Julens Blanding af alvorlig Højtid og lys og barnlig Glæde”.

En Aften, der giver Livet Indhold.

Borgmester E. Thøgersen, Frederiksværk: fortalte i samme julehæfte 1947 om julen og særlig juleaften, der var den Højtid, han satte mest pris på: »Om Eftermiddagen deltager jeg, sammen med min Hustru, i Julehøjtideligheden paa De Gamles Hjem, hvor jeg glæder mig over at være sammen med de kære Gamle og føle den Taknemlighed, de altid giver Udtryk for, naar der vises dem en lille Opmærksomhed. Juleaften fejrer vi altid i vort Hjem, hvor vi efter Julebordet tænder Træet, og sammen med Børnene synger vi og gaar rundt om det, denne gode, gamle Skik har vi altid holdt højt i Ære og vil ogsaa vedblive dermed. Naar Gaverne kommer frem, og Børnens øjne lyser af Begejstring samtidig med, at Julefreden sænker sig over Stuerne, føler jeg, at dette er en Aften, der giver Livet Indhold. Jeg haaber, det maa blive muligt i Aar [1947], trods Restriktioner og Vanskeligheder, at alle i vort Land kan faa en god og fredfyldt Jul i Lighed med tidligere Aar.»

Kysten. Paa Grund af sit Udseende, og fordi han havde holdt sig skjult og gennem længere Tid havde foraarsaget, at Køerne næsten ingen Mælk gav (af gode Grunde, han levede jo dog af deres Mælk), havde han indgydt Karlene en navnløs Rædsel, fordi de troede, det var et Gespænst, der huserede paa Øen. Og det var netop en højhellig Juleaften, at det lykkedes det stakels gule »Gespænst«, drevet af Kulde og Sult at komme med, da Mælkebaaden efter sin daglige Malketur til den lille Ø igen satte Kursen hjemefter. Og saa kom han jo til Højborgs og fik varm og rigelig Mad og tykt og dejligt islandsk Uldtøj. Navnet »Tjim-Tjim« fik han i Tilgifts, for det var alt, hvad han kunde sige, og alt hvad mine Tipoldeforældre kunde opfatte af Kinesisk. Maaske bør jeg tilføje, at Historien aldrig i sin selvfølgelig lange, vidtløftige og spændende Gengivelse, spækket som den er med Enkeltheder, der snart faar Børnene til at gyse, snart til at juble, faar Vægten lagt paa det moralske. Ej heller bliver den forandret, for ve den Tante, som laver blot ét Ord om paa den, hun vilde snart faa med alle de andre at gøre. Den første, der fortalte den i Kongeriget Danmark, henlagde Handlingen til Jyllands Vestkyst, og kom godt fra det - men siden da er den blevet, som den er, et Vidne om Folkehistoriers og

Oftidsgrav, Grønnes Skov, FREDERIKSVÆRK. JULEHILSEN FRA FREDERIKSVÆRK.

Lederartiklen fortsat fra side 2

blevet fredet. Et ganske beskedent antal!

At frede en have er naturligvis ikke så ligetil endda, da haven i sagens natur er en noget mere flygtig størrelse end huset, men det er alligevel bekymrende, at omgivelserne ikke vurderes på lige fod med huset i en fredningssag. I snart 100 år har man prisværdigt fredet masser af fine, gamle købstadshuse, men ladet hånt om de brolagte gader og gårdmiljøer, der sammen med huset udgjorde det bevaringsværdige kulturmiljø. Og stadig tillader bygningsmyndighederne konstante udstykninger af by- og sommervillaernes store, smukke gamle haver i småbidder af 5-700 kvm. uden skelen til det kulturmiljø, der har givet stedet sin store herlighedsværdi.

Snorksover vi på museerne og i de lokalhistoriske foreninger? Noget må vi jo snart gøre, inden hele nordsjællands kyststrækning er blevet omdannet til verdens længste rækkehus, og alle vore smukke gamle haver er væk!

Nordre Strandvej 53 fotograferet kort tid efter opførelsen. Den store have med græsplæne var en uløselig del af Arne Jacobsens arkitektur. Høje ejendomsskatter gør det til en luksus at have de store grunde, hvorfor de fleste lader sig friste til udstykning i en eller flere parceller. Derfor kan man altid aflæse udviklingen ved at se et eller to nyere huse mellem hvert af de oprindelige huse på en vejstrækning. Ofte ser man derfor ældre træer eller buskadsler i haven til de langt senere huse, der råber, at de engang har hørt til et større haveanlæg. Fotografi: Kgl. Bibliotek.

Vores kasserer har en hjemmeside, med billeder fra Nordsjælland. Det er billeder fra Hillerød, Gribskov, Fredensborg og Halsnæs kommuner. Derudover et hæfte »Engang og Nu i Hillerød« og »Nordsjællands Hospital i Hillerød – 2017« samt kunstværkerne i Hillerøds offentlige rum. Skan QR koden - brug mobiltelefonens kamera - og man kommer ind på siden.

Afsender: Frederiksberg Amts Historiske Samfund ved Henrik Bachmann, Gartnervænget 7, 3400 Hillerød

Kort visende projektet for genskabelse af Søborg Sø, jfr. referatet af mødet på side 2.

Post@Fahs.dk

WWW.Fahs.dk